

Державний заклад
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

Андрусьова Ірина Володимирівна

УДК 37.015.31:57.081.1:81`233–053.2–056.264

**РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ 6-РІЧНОГО ВІКУ
З ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ
В ПРОЦЕСІ ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ПРИРОДОЮ**

13.00.03 – корекційна педагогіка

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Одеса – 2010

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Республіканському вищому навчальному закладі «Кримський гуманітарний університет» (м. Ялта) Міністерства освіти і науки Автономної Республіки Крим.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор
Редькіна Людмила Іванівна,
Республіканський вищий навчальний заклад
«Кримський гуманітарний університет» (м. Ялта),
завідувач кафедри педагогіки.

Офіційні опоненти – доктор педагогічних наук, професор
Шеремет Марія Купріянівна,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова,
завідувач кафедри логопедії;

кандидат педагогічних наук, доцент
Літовченко Ольга Василівна,
Державний заклад «Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»,
доцент кафедри спеціальної педагогіки і
психології.

Захист дисертації відбудеться « 1 » липня 2010 р. о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 41.053.04 Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65029, м. Одеса, вул. Ніщинського, 1.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розісланий «1» червня 2010 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. А. Княжева

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Концептуальні засади реформування початкової освіти, зазначені в Законі України «Про початкову освіту», Національній доктрині розвитку освіти України в XXI столітті, висувають високі вимоги до рівня мовленнєвого розвитку дітей шестирічного віку як передумови успішного опанування програми навчання в початковій школі. Особливої уваги потребують діти, які приходять до школи із загальним недорозвиненням мовлення. Про необхідність пошуку нових підходів і напрямів роботи загальноосвітньої школи з розвитку мовлення учнів із загальним недорозвиненням мовлення наголошено в Концепції державного стандарту освіти учнів з порушеннями мовленнєвого розвитку та Концепції стандарту спеціальної освіти дітей дошкільного віку з порушеннями мовленнєвого розвитку.

Теоретичні і практичні засади мовленнєвого розвитку шестирічних дітей у межах дошкільної і початкової освіти розкрито в багатьох дослідженнях (А. Богуш, М. Вашуленко, Т. Ладженська, М. Львов, Н. Пашковська, Н. Скріпченко та ін.). Особливостям навчання і виховання учнів з мовленнєвими порушеннями присвячено праці С. Коноплястої, О. Літовченко, І. Марченко, О. Ревуцької, Є. Соботович, В. Тарасун, М. Шеремет, Н. Чередниченко та ін.

Учені (Д. Богоявленський, А. Зимульдінова, Я. Коломенський, С. Коробко, Г. Кравцов, В. Мухіна, Є. Панько, Л. Редькіна, О. Савченко та інші) підкреслюють, що всебічний, у тому числі й мовленнєвий, розвиток учнів першого класу зумовлений їх залученням до різнобічної пізнавальної діяльності. Доведена висока ефективність ознайомлення з довкіллям у мовленнєвому розвитку дітей (А. Богуш, Н. Виногорова, Л. Занков, В. Ізотова, Н. Кузнецова, В. Лихолетова, В. Лубовський, Н. Орланова). Мовленнєвий розвиток дітей із психофізичними недоліками і мовленнєвими порушеннями в процесі ознайомлення з природою висвітлено в працях Н. Зиміної, М. Поваляєвої, Т. Ульянової, М. Фадіної, Л. Цветкової, С. Шевченко. Проте, незважаючи на увагу вчених до розвитку мовлення шестирічних учнів, проблема подолання і корекції мовленнєвих порушень у процесі ознайомлення дітей з природою в умовах навчального процесу загальноосвітньої школи не була предметом спеціального дослідження.

Соціальна значущість означеної проблеми, її недостатня науково-теоретична розробленість зумовили вибір теми дисертаційного дослідження «Розвиток мовлення дітей 6-річного віку з загальним недорозвиненням мовлення в процесі ознайомлення з природою».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано в межах наукової теми кафедри педагогіки «Розробка інноваційних технологій підготовки майбутніх педагогів до професійної діяльності в умовах полікультурного освітнього простору» (№ державної реєстрації 0103U004597), що входить до плану наукової роботи Республіканського вищого навчального закладу «Кримський гуманітарний університет» (м. Ялта). Тема дисертаційного дослідження затверджена вченою радою Республіканського вищого навчального закладу «Кримський гуманітарний університет» (м. Ялта) (протокол від 27.06.01 р. № 11) й узгоджена в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (протокол від 25.09.01 р. № 7).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити організаційно-дидактичну модель забезпечення розвитку мовлення шестирічних учнів із загальним недорозвиненням мовлення (III рівень) у процесі ознайомлення з природою.

Завдання дослідження:

1. Схарактеризувати науково-теоретичні підходи щодо визначення феномена «розвиток мовлення», уточнити зміст понять «розвиток мовлення в процесі ознайомлення з природою», «мовленнєва компетентність», «мовленнєва компетенція».

2. Розкрити особливості мовленнєвого розвитку шестирічних учнів із загальним недорозвиненням мовлення (III рівень) та виявити рівні сформованості їхньої мовленнєвої компетентності.

3. Визначити й обґрунтувати педагогічні умови мовленнєвого розвитку шестирічних учнів із загальним недорозвиненням мовлення III рівня в процесі ознайомлення з природою.

4. Розробити експериментальну організаційно-дидактичну модель розвитку мовлення і формування мовленнєвої компетентності шестирічних учнів з загальним недорозвиненням мовлення (III рівень) у процесі ознайомлення з природою й апробувати її ефективність.

Об'єкт дослідження – мовленнєва діяльність шестирічних учнів із загальним недорозвиненням мовлення.

Предмет дослідження – педагогічні умови розвитку мовлення шестирічних учнів із загальним недорозвиненням мовлення (III рівень) у процесі ознайомлення з природою.

Гіпотеза дослідження. Розвиток мовлення дітей шестирічного віку із загальним недорозвиненням мовлення (III рівень) в умовах масової школи в процесі ознайомлення з природою відбуватиметься ефективно, якщо зреалізувати організаційно-дидактичну модель, що базується на

загальнопедагогічних і спеціальних принципах навчання шестирічних учнів з мовленнєвою патологією та забезпечує такі педагогічні умови:

- наповнення змісту корекційної роботи з розвитку мовлення дітей шестирічного віку із загальним недорозвиненням мовлення природознавчими знаннями;

- створення в процесі ознайомлення дітей з природою мовленнєво-стимулюючого середовища;

- адаптування методики ознайомлення з природою до корекційних завдань розвитку мовлення шестирічних учнів із загальним недорозвиненням мовлення (III рівень) з урахуванням характеру індивідуальних і типологічних порушень.

Методи дослідження. З метою визначення сутності розвитку мовлення шестирічних учнів із загальним недорозвиненням мовлення (III рівень), його змісту, обґрунтування педагогічних умов розвитку мовлення в процесі ознайомлення з природою використано метод аналізу, систематизації й узагальнення психолого-педагогічної, спеціальної, методичної літератури з проблеми дослідження. Для виявлення стану роботи загальноосвітніх закладів з розвитку мовлення шестирічних учнів із загальним недорозвиненням мовлення в процесі ознайомлення з природою застосовано метод аналізу нормативно-правових документів, підручників, методичних посібників. З метою відображення специфіки мовленнєвого розвитку шестирічних учнів із загальним недорозвиненням мовлення в процесі ознайомлення з природою використано метод моделювання. Для визначення рівнів мовленнєвої компетентності як якісної характеристики мовленнєвого розвитку шестирічних учнів застосовано емпіричні методи: діагностичні (інтерв'ювання, бесіда, реєстрація результатів); обсерваційні (педагогічне спостереження); констатувальний і формувальний етапи експерименту. З метою узагальнення отриманих емпіричних даних використано статистичні методи: визначення коефіцієнта сформованості кожного зі складників мовленнєвої компетентності за наслідками виконання завдань (k) та визначення індексу мовленнєвої компетентності шестирічних учнів у групі (I).

Базою дослідження виступили: загальноосвітні школи I–III ступенів районного відділу освіти Сімферопольської районної державної адміністрації АРК: Молодіжненська № 2; Мирнівська, Українська, Скворцовська, Солнечненська, Миколаївська, Маленська; ЗОШ № 13 I ступеня, Лівадійський навчально-виховний комплекс управління освіти Ялтинської міської ради; комунальний заклад освіти «Навчально-виховний комплекс» № 111 «Спеціалізована природничо-математична школа–дошкільний заклад» Дніпропетровської міської ради. Загальна

кількість дітей, які взяли участь в експерименті, склала 387 осіб, з-поміж яких було 148 учнів із загальним недорозвиненням мовлення (III рівня).

Наукова новизна одержаних результатів. Уперше виявлено й науково обґрунтовано педагогічні умови мовленнєвого розвитку шестирічних учнів із загальним недорозвиненням мовлення III рівня в процесі ознайомлення з природою (наповнення змісту корекційної роботи з розвитку мовлення дітей шестирічного віку із загальним недорозвиненням мовлення природознавчими знаннями; створення в процесі ознайомлення дітей з природою мовленнєво-стимулюючого середовища; адаптування методики ознайомлення з природою до корекційних завдань розвитку мовлення шестирічних учнів із загальним недорозвиненням мовлення (III рівень) з урахуванням характеру типологічних і індивідуальних порушень). *Розроблено* організаційно-дидактичну модель розвитку мовлення шестирічних учнів із загальним недорозвиненням мовлення III рівня в процесі ознайомлення з природою та етапи її реалізації (організаційно-діагностичний, корекційно-діяльнісний та функціонально-мовленнєвий). *Визначено* критерії (фонетичний, лексичний, граматичний, діалогологічний і мовленнєвоактивний) і показники мовленнєвої компетентності; *схарактеризовано* рівні (високий, достатній, середній, низький) мовленнєвої компетентності як якісної характеристики мовленнєвого розвитку шестирічних учнів із загальним недорозвиненням мовлення III рівня. *Уточнено* зміст поняття «розвиток мовлення в процесі ознайомлення з природою» та «мовленнєва компетентність». Подальшого розвитку набула теорія і методика корекційної роботи з мовленнєвого розвитку учнів із порушеннями мовлення.

Практичне значення одержаних результатів: розроблено програму «Ознайомлення з природою Криму та розвиток мовлення», що спрямована на розвиток мовлення шестирічних учнів із загальним недорозвиненням мовлення, методику діагностики їхньої мовленнєвої компетентності. Матеріали дослідження можуть бути використані в практиці роботи учителів початкових класів, вихователів груп продовженого дня, логопедів загальноосвітніх шкіл, під час підготовки майбутніх учителів початкових класів у викладанні курсів «Корекційна педагогіка», «Практикум з логопедії», «Корекційно-мовленнєва робота в загальноосвітньому закладі», у системі післядипломної освіти і підвищення кваліфікації вчителів початкових класів.

Результати дослідження впроваджено в навчальний процес РВНЗ «Кримський гуманітарний університет» (м. Ялта) (акт про впровадження від 15.12.2009 р. № 24), в навчальний процес Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (акт про впровадження від 05.01.2010 р. № 01–н); навчально-виховний

процес загальноосвітніх шкіл I–III ступенів районного відділу освіти Сімферопольської районної державної адміністрації АРК: Молодіжненської № 2, Мирнівської, Української, Скворцовської, Солнечненської, Миколаївської, Маленської (акт про впровадження від 21.04.2009 р. № 119 / 1); ЗОШ № 13 I ступеня, Лівадійського навчально-виховного комплексу управління освіти Ялтинської міської ради (акт про впровадження від 14.03.2009 р. № 121 / 1); ДНЗ № 38 НВАО «Масандра» (м. Ялта) (акт про впровадження від 17. 11. 2009 р. №01–7 / 208); комунального закладу освіти «Навчальний виховний комплекс» № 111 «Спеціалізована природничо-математична школа–дошкільний навчальний заклад» Дніпропетровської міської ради (акт про впровадження від 28.12.2009 р. № 225), у процес перепідготовки учителів і вихователів дошкільних навчальних закладів Роздольненського відділу освіти АРК (акт про впровадження від 12.04.2010 р. № 01 – 6/308).

Достовірність результатів дослідження забезпечено теоретико-методологічним обґрунтуванням вихідних положень, адекватністю методів дослідження його меті та завданням, репрезентативністю вибірки і регламентованим використанням статистичних методів аналізу отриманих даних, підтвердженням достовірності експериментальних даних результатами їх статистичної обробки.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження обговорено на міжнародних: «Розвиток освіти в поліетнічних регіонах» (Ялта, 2005), «Професіоналізм педагога в контексті європейського вибору України» (Ялта, 2007), на V міжнародній науково-практичній конференції «Інноваційні технології в освіті» (Алушта, 2008), «Професіоналізм педагога в контексті європейського вибору України» (Ялта, 2008); всеукраїнських: VIII науково-теоретичній конференції професорсько-викладацького складу і студентів Кримського інженерно-педагогічного інституту (Сімферополь, 2002), «Професіоналізм педагога (Проективна педагогіка: питання теорії та практики)» (Ялта, 2004), I Кримській конференції «Реабілітація дітей з особливостями психофізичного розвитку: сучасність і перспективи» (Сімферополь, 2005), «Інтеграція людей з обмеженими можливостями в освітній простір України» (Ялта, 2006) конференціях, а також методичних семінарах і методичних об'єднаннях Ялтинського міського управління освіти та Сімферопольського районного відділу освіти (2005-2009 рр.).

Публікації. Результати дисертаційного дослідження викладено в 13 публікаціях автора, з них 5 – у виданнях, затверджених ВАКом України як фахові.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел і 13 додатків. Загальний обсяг

дисертації становить 193 сторінки. У тексті вміщено 7 таблиць і 13 рисунків, що обіймають 3 сторінки основного тексту. Список використаних джерел включає 297 найменувань, що охоплюють 28 сторінок основного тексту. Додатки викладено на 104 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, гіпотезу, методи дослідження, розкрито його наукову новизну і практичну значущість, висвітлено відомості про базу дослідження, подано дані щодо апробації основних положень і впровадження результатів дисертаційного дослідження, про загальну кількість публікацій і структуру роботи.

У **першому розділі** «Теоретико-методологічний аспект розвитку мовлення шестирічних учнів із загальним недорозвиненням мовлення (III рівень) у процесі ознайомлення з природою» схарактеризовано сучасний стан досліджень мовленнєвого розвитку дітей із психофізичними недоліками і мовленнєвими порушеннями, узагальнено науково-теоретичні підходи щодо визначення змісту категорії «розвиток мовлення в процесі ознайомлення з природою»; розкрито сутність понять «компетенція» і «компетентність», окреслено основні педагогічні умови розвитку мовлення шестирічних учнів із загальним недорозвиненням мовлення (III рівень) засобами ознайомлення з природою.

Методологічне підґрунтя в розробці теорії та практики мовленнєвого розвитку шестирічних учнів із загальним недорозвиненням мовлення (III рівень) у контексті онтогенезу дитячого мовлення складається з багатьох підходів до трактування мовленнєвої діяльності. Найбільш поширеними серед них є лінгвістичний (С. Бевзенко, А. Гвоздев, М. Жинкін, Ф. де Соссюр, Л. Щерба), за яким мовленнєва діяльність – один із трьох аспектів мови поряд із «психологічною організацією», «мовною системою», «мовним матеріалом», що охоплює суму окремих актів говоріння й розуміння; психолого-педагогічний (Л. Божович, Л. Виготський, Ж. Піаже, Ф. Сохін), у межах якого мовленнєву діяльність тлумачать як один з видів пізнавальної діяльності людини; психолінгвістичний (І. Зимня, О. Леонтєв) та лінгводидактичний підходи (А. Богущ, В. Тарасун, Л. Трофимова, М. Шеремет), які виявляють принципи, чинники, педагогічні умови й методи розвитку мовлення дітей з нормою мовленнєвого розвитку та його патологією.

У процесі мовленнєвого розвитку шестирічних учнів із загальним недорозвиненням мовлення (III рівень) спостерігається затримка темпів розвитку діалогічного та монологічного мовлення, мовленнєва пасивність як вторинні порушення лексико-граматичного боку мовлення,

сповільнення формування мовленнєвої компетентності як якісної характеристики та мети мовленнєвого розвитку дитини (Л. Бартенєва, Л. Вавіна, В. Глухов, Р. Левіна, Є. Соботович, В. Тарасун, М. Шермет та ін.).

Вітчизняними й зарубіжними науковцями визначено своєрідність і зміст феномену мовленнєвого розвитку дитини в процесі ознайомлення з природою (А. Богуш, Н. Виноградова, В. Ізотова, Н. Кузнецова, О. Мякушко та ін.). При цьому мовленнєвий розвиток у процесі ознайомлення з природою тлумачиться як інтегроване явище, результатом якого є набуття шестирічними учнями мовленнєвої компетентності в процесі пізнавальної діяльності. Цей процес відбувається відповідно до закономірностей, принципів, функціонального характеру засвоєння дітьми рідної мови в різних видах діяльності і передбачає оволодіння певними мовленнєвими знаннями, уміннями та навичками як базисними характеристиками особистості

Мовленнєвий розвиток шестирічних учнів із загальним недорозвиненням мовлення в процесі ознайомлення з природою ми розуміємо як сукупний результат загальномовленнєвого та спеціального навчання, що забезпечує розвиток мовлення та формування мовленнєвої компетентності на основі вивчення об'єктів і явищ навколишньої природи. Зміст мовленнєвого розвитку шестирічних учнів із загальним недорозвиненням мовлення в процесі ознайомлення з природою має бути спрямований на оволодіння мінімально необхідним комплексом мовленнєвих навичок і умінь, набуття індивідуального мовленнєвого досвіду. Цей комплекс забезпечує динаміку рівнів мовленнєвого розвитку дитини у взаємодії мотиваційного й операційного компонентів і реалізується в процесі ознайомлення з об'єктами та явищами навколишньої природи.

Мовленнєвий розвиток і мовленнєва компетенція, як кінцева мета цього розвитку, є одним з інформативних показників диференційної діагностики психічного розвитку дітей із загальним недорозвиненням мовлення й критерієм успішності їх навчання в загальноосвітній школі.

У дослідженні розрізняються поняття «компетенція» і «компетентність» стосовно мовлення. Мовленнєва компетенція – це сукупність взаємозв'язаних мовленнєвих якостей особистості (мовленнєвих знань, умінь, навичок, способів мовленнєвої діяльності), об'єктивно унормованих і необхідних для якісної мовленнєвої діяльності. Мовленнєва компетентність – це оволодіння людиною відповідною мовленнєвою компетенцією, тобто суб'єктивне опанування об'єктивними мовленнєвими нормами (фонетичними, лексичними, граматичними,

діамонологічними), що включає особисте ставлення до мовленнєвої діяльності та виявляється в мовленнєвій активності.

Аналіз наукових досліджень (А. Богущ, І. Зимня, Л. Калмикова, К. Крутій та ін.) і педагогічної практики свідчить про те, що мовленнєва компетентність формується лише в досвіді власної мовленнєвої діяльності дитини. Зважаючи на це, освітнє середовище учнів із загальним недорозвиненням мовлення (III рівень) має бути організованим так, щоб дитина опинялася в мовленнєвих ситуаціях, що стимулюють її мовленнєву активність і сприяють мовленнєвому розвитку.

На підставі аналізу досліджень науковців (М. Жінкин, Е. Короткова, О. Леонтьєв, Д. Слобін, Є. Собонович, В. Тарасун, Л. Федоренко, Л. Фомічева, А. Шахнарович, М. Шеремет) визначено принципи розвитку мовлення шестирічних учнів із загальним недорозвиненням мовлення (III рівень) у процесі ознайомлення з природою. Це принцип усебічного розвитку, що реалізується в діяльнісному і комунікативному підходах, принципи індивідуалізації, наочності навчання, попередження труднощів у навчанні учнів з мовленнєвим недорозвиненням, корекційно-превентивної спрямованості навчання, когнітивної (пізнавальної) спрямованості навчання; системності, формування психологічного рівня розуміння мови як передумови осмисленого засвоєння навчального матеріалу. Урахування цих принципів у процесі ознайомлення з природою шестирічних учнів із загальним недорозвиненням мовлення (III рівень) забезпечує їхній всебічний розвиток, у тому числі й мовленнєвий.

Розвиток мовлення шестирічних учнів з недорозвиненням мовлення в процесі ознайомлення з природою спрямований на формування мовленнєвої компетентності, відбувається поступово в процесі ознайомлення з явищами та об'єктами довкілля і проявляється в її складниках – фонетичній, лексико-граматичній, діамонологічній та мовленнєвоактивній компетенціях.

У **другому розділі** «Дослідницько-експериментальна робота з розвитку мовлення шестирічних учнів із загальним недорозвиненням мовлення (III рівень) у процесі ознайомлення з природою» визначено критерії, показники та схарактеризовано рівні мовленнєвої компетентності шестирічних учнів із загальним недорозвиненням мовлення; обґрунтовано й описано експериментальну організаційно-дидактичну модель реалізації педагогічних умов розвитку мовлення в процесі ознайомлення з природою, подано результати констатувального й формувального етапів педагогічного експерименту, доведено ефективність експериментальної роботи.

Для визначення особливостей розвитку мовлення шестирічних учнів із загальним недорозвиненням мовлення (III рівень) на констатувальному

етапі експериментального дослідження розроблена методика діагностики фонетичної, лексичної, граматичної, діалоногічної та мовленнєвоактивної компетенцій як критеріїв мовленнєвої компетентності. Показники фонетичної компетенції: правильна звуковимова, розвинений фонематичний слух, сформованість фонемних уявлень, здатність до фонемного аналізу й синтезу, інтонаційна насиченість і виразність мовлення (сила голосу, темп мовлення, інтонація), правильне мовленнєве дихання. Показники лексичної компетенції: достатній словниковий запас, розуміння семантики слів і вживання їх у правильному семантичному значенні; показники граматичної компетенції: використання слів у правильній граматичній формі (морфологічна правильність, володіння правилами словозміни і словотворення), правильна граматична і синтаксична будова мовлення, наявність складних речень у мовленні); показники діалоногічної компетенції: розуміння звернення співрозмовника, уміння будувати діалог, брати активну участь у розмові; уміння переказувати текст, складати розповіді творчого характеру; показниками мовленнєвоактивної компетенції – здатність до певного комунікативного акту висловлювання (спілкування на різні теми, культура мовленнєвої поведінки, ініціативність спілкування), сприймати (розуміти) мовлення іншого, уміння підтримувати розмову; наявність у мовленні дитини запитань, звернень, пояснень, міркувань, висновків тощо.

Діагностування особливостей розвитку мовлення шестирічних учнів із загальним недорозвиненням мовлення (III рівень) виявило рівні їхньої мовленнєвої компетентності, довело доцільність корекційного впливу на розвиток мовлення в цілому і формування мовленнєвої компетентності зокрема, визначило напрями розробки організаційно-дидактичної моделі розвитку мовлення в процесі ознайомлення шестирічних учнів з природою.

Результати діагностики показали, що в дітей із загальним недорозвиненням мовлення III рівня є затримка темпів діалогічного і монологічного мовленнєвого розвитку, проявляється мовленнєва пасивність як вторинне порушення лексико-граматичного боку мовлення, сповільнюється формування мовленнєвої компетенції як якісної характеристики мовленнєвого розвитку загалом. Стан мовленнєвого розвитку та формування мовленнєвої компетентності шестирічних учнів із загальним недорозвиненням мовлення (III рівень) характеризується наявністю порушень усіх компонентів мовленнєвої системи (фонетичного, лексичного, граматичного, а також зниження мовленнєвої активності); нерівномірним проявом цих порушень; їх поєднанням у характерні особливості фонетико-фонематичного та лексико-граматичного боків

мовлення в дітей із загальним недорозвиненням мовлення. Особливості розвитку мовлення дітей із загальним недорозвиненням мовлення (III рівень) визначаються системним характером мовленнєвих порушень, патологічними умовами онтогенезу мовлення, типологічним та індивідуальним характером порушення мовлення.

Узагальнені результати дослідження мовленнєвої компетентності шестирічних учнів засвідчили, що індекс групової компетентності в шестирічних учнів із загальним недорозвиненням мовлення (III рівень) становив 1,36, а учнів з нормою мовленнєвого розвитку – 3,07, тобто різниця між індексами групової компетентності в групах з патологією і нормою розвитку мовлення складає 56%. Кількісний аналіз показав, що рівень мовленнєвої компетентності учнів із загальним недорозвиненням мовлення (III рівень) виявився в цілому низьким, а саме: середній рівень мовленнєвої компетентності визначено у 33 учнів експериментальної групи та 38 учнів контрольної групи, низький у 39 учнів експериментальної групи та 38 учнів контрольної групи, що дозволило виявити особливості мовленнєвої компетентності шестирічних учнів із загальним недорозвиненням мовлення (III рівень).

На підставі виявлених особливостей мовленнєвого розвитку та рівнів сформованості мовленнєвої компетентності в шестирічних учнів із загальним недорозвиненням мовлення (III рівень), узагальнення даних наукових досліджень визначено педагогічні умови корекційного впливу на розвиток фонетико-фонематичного, лексико-граматичного боків їхнього мовлення та підвищення мовленнєвої активності. До них віднесено: наповнення змісту корекційної роботи з розвитку мовлення дітей шестирічного віку із загальним недорозвиненням мовлення природознавчими знаннями; створення в процесі ознайомлення дітей з природою мовленнєво-стимулюючого середовища; адаптування методики ознайомлення з природою до корекційних завдань розвитку мовлення шестирічних учнів із загальним недорозвиненням мовлення III рівня з урахуванням характеру типологічних і індивідуальних порушень.

Для реалізації визначених педагогічних умов розвитку мовлення шестирічних учнів із загальним недорозвиненням мовлення (III рівень) у процесі ознайомлення з природою в контексті компетентнісного підходу розроблено і зреалізовано експериментальну організаційно-дидактичну модель, спрямовану на розвиток у дітей фонетичного, лексичного, граматичного, діалогологічного, мовленнєвоактивного складників мовленнєвої компетентності.

Модель розвитку мовлення, спрямована на формування мовленнєвої компетентності шестирічних учнів із загальним недорозвиненням мовлення (III рівень) у процесі ознайомлення з природою складалася з

трьох етапів коректувально-педагогічної роботи з мовленнєвого розвитку: організаційно-діагностичного, корекційно-діяльнісного та функціонально-мовленнєвого. Кожен етап роботи мав власну мету, завдання, зміст, методи і прийоми корекційної роботи, що були підпорядковані загальній меті розвитку мовлення шестирічних учнів і спрямовані на розв'язання конкретних завдань подолання в них загального мовленнєвого недорозвинення.

Мета організаційно-діагностичного етапу полягала у діагностиці рівнів розвитку мовлення учнів задля визначення напрямів і завдань організації підготовчого етапу корекційної роботи в процесі ознайомлення з природою. Завдання цього етапу включали діагностику мовленнєвої компетентності шестирічних учнів із загальним недорозвиненням мовлення III рівня, виправлення у них фонетико-фонематичних порушень, активізацію мовлення, збагачення словникового запасу, формування словозміни на основі лексичного матеріалу з таких природознавчих тем, як «Осінь. Сезонні зміни», «Золота осінь», «Кримський ліс – багатоповерховий будинок», «В гості до птахів», «Комахи Криму» та ін.

Реалізація педагогічної умови – наповнення змісту корекційної роботи з розвитку мовлення дітей шестирічного віку із загальним недорозвиненням мовлення природознавчими знаннями – забезпечувалася спеціальним відбором та впровадженням форм позакласної роботи (тематичні індивідуальні і групові заняття, екскурсії, цільові прогулянки) та методів ознайомлення дітей з навколишньою природою (бесіди, розповіді, спостереження, ілюстрації, демонстрації).

Метою корекційно-діяльнісного етапу було формування мовленнєвих та комунікативно-мовленнєвих навичок шестирічних учнів із загальним недорозвиненням мовлення за рахунок мовленнєво-стимулюючого середовища. Зміст корекційної роботи на цьому етапі визначався формуванням у них умінь і навичок з таких складових мовленнєвої компетентності, як фонетичної, лексичної, граматичної. Головними завданнями виступили: формування фонетичної складової мовлення, збагачення словникового запасу, розвиток граматично правильного та виразного діалогічного і монологічного мовлення, на основі таких природознавчих тем, як «Комахи взимку», «Охорона природи Криму», «Зимуючі птахи», «Зимові явища в живій і неживій природі», «Зелений пояс Криму. Ліс взимку» та ін. На цьому етапі реалізація другої педагогічної умови – створення в процесі ознайомлення дітей з природою мовленнєво-стимулюючого середовища – відбувалась у мовленнєвих іграх, вправах, ситуаціях спілкування на природі, у читанні художніх творів на природну тематику, наочно-практичній діяльності в природі,

спостереженнях та екскурсіях на природу, бесідах, обговоренні явищ і предметів навколишньої природи тощо.

Наступна педагогічна умова – адаптування методики ознайомлення з природою до корекційних завдань розвитку мовлення шестирічних учнів із загальним недорозвиненням мовлення (III рівень) з урахуванням з урахуванням мовленнєвої активності, що була зреалізована на функціонально-мовленнєвому етапі, пов'язана з розвитком загальних мовленнєвих навичок учнів із загальним недорозвиненням мовлення, удосконаленням фонематичного сприйняття, звуковимови та диференціацією звуків, подальшим розвитком їхнього активного словника, формуванням граматичної побудови і розвитком зв'язного мовлення відповідно до структури мовленнєвого порушення. Метою цього етапу було формування в учнів умінь зв'язного діалогічного й монологічного мовлення, мовленнєвої активності. Головні завдання третього етапу були пов'язані з підготовкою учнів до слухання і сприйняття висловів; формуванням чітких висловлювань, темпу, виразності мовлення; розвитком здатності до комунікативного акту вислову, до розуміння мови співрозмовника; переходом пасивного словника в активний; говоріння та слухання (сприйняття мовлення) з пасивного стану в активний; розвитком зв'язного мовлення і набуття комунікативно-мовленнєвих навичок при вивченні тем: «Кримські першоцвіти», «Річки та озера Криму», «Водопади, водосховища, підземні води», «Моря Криму», «Рослинний і тваринний мир моря», «Гори Криму».

Організаційно-дидактична модель розвитку мовлення в процесі ознайомлення з навколишньою природою, метою якої було формування мовленнєвої компетентності шестирічних учнів із загальним недорозвиненням мовлення (III рівень), базувалася на використанні логопедичних методик і методів корекційної роботи з дітьми із загальним недорозвиненням мовлення (III рівень) у різних видах навчальної діяльності (Н. Жукова, Н. Мастюкова, О. Мякушко, Л. Трофімова, Е. Собонович, В. Тарасун, М. Шеремет та ін.). Вона передбачала створення мовленнєво-стимулюючого середовища, що наповнює процес ознайомлення з навколишньою природою шестирічних дітей із загальним недорозвиненням мовлення (III рівень) пізнавально-мовленнєвою, корекційно-логопедичною, комунікативно-ігровою діяльністю і забезпечує поетапний розвиток мовлення та формування мовленнєвої компетентності учнів залежно від тривалості і ступеня порушення боків мовлення. Реалізація організаційно-дидактичної моделі відбувалася на матеріалі спеціально розробленої програми інтегрованого навчального предмета «Ознайомлення з природою Криму та розвиток мовлення» (37 годин). Цей предмет вивчався в межах варіативної складової програми з розвитку

мовлення учнів першого класу загальноосвітньої школи I ступеня і був зорієнтований на навчання шестирічних учнів із загальним недорозвиненням мовлення III рівня в умовах групи продовженого дня впродовж навчального року та мав корекційну спрямованість.

Відповідно до завдань цієї програми розвиток мовлення, активізація розумової і мовленнєвої діяльності учнів шестирічного віку із загальним недорозвиненням мовлення відбувалась у процесі уточнення, розширення і систематизації уявлень дітей про природні явища довкілля. Формування цих уявлень у дітей було пов'язано з назвами пір року, їх істотними ознаками, причинами виникнення спостережуваних природних явищ, знаходженням загальних і відмітних ознак тварин, їх звичками, місцем існування; причинами змін у неживій природі, залежності змін життя рослинного і тваринного світу від змін в неживій природі тощо.

На прикінцевому етапі експериментального дослідження було проведено контрольні зрізи у контрольній (далі КГ) та експериментальній (далі ЕГ) групах з метою з'ясування ефективності розробленої організаційно-дидактичної моделі забезпечення розвитку мовлення шестирічних учнів із загальним недорозвиненням мовлення (III рівень) у процесі ознайомлення з природою. Результати констатувального і контрольного зрізів подано в таблиці.

Таблиця

Рівні сформованості мовленнєвої компетентності шестирічних учнів із загальним недорозвиненням мовлення (III рівень) на констатувальному та прикінцевому етапах (у %)

Етапи експерименту	Групи	Рівні			
		Високий	Достатній	Середній	Низький
Констатувальний	ЕГ	–	–	45,83	54,17
	КГ	–	–	50	50
Контрольний	ЕГ	–	25	43,05	31,95
	КГ	–	–	51	49

Як свідчать дані таблиці, на констатувальному етапі в усій вибірці учнів із загальним недорозвиненням мовлення (III рівень) не було виявлено високого рівня мовленнєвої компетентності. Середній рівень мовленнєвої компетентності показали 45,83% учнів ЕГ та 50% учнів КГ. Низький рівень мовленнєвої компетентності виявили 54,17% учнів із загальним недорозвиненням мовлення ЕГ та 50% учнів КГ. Після проведення формуального експерименту в експериментальній групі

виявлено позитивні зміни в мовленнєвому розвитку учнів. Високого рівня мовленнєвої компетентності (III рівень) учні із загальним недорозвиненням мовлення ЕГ не досягли, але 25% учнів ЕГ виявили достатній рівень. Середній рівень показали 43,05% учнів ЕГ, низький рівень – 31,95%.

У контрольній групі учні із загальним недорозвиненням мовлення високого та достатнього рівнів мовленнєвої компетентності не виявили. На середньому рівні мовленнєвої компетентності їхня кількість становила 51%. Низький рівень мовленнєвої компетентності виявили 49% дітей шестирічного віку КГ. Різниця індексів мовленнєвої компетентності учнів шестирічного віку із загальним недорозвиненням мовлення (III рівень) експериментальної групи порівняно з контрольною групою на прикінцевому етапі дослідження склала 25,5%.

Отже, результати дослідження засвідчили ефективність експериментальної організаційно-дидактичної моделі розвитку мовлення шестирічних учнів із загальним недорозвиненням мовлення (III рівень) у процесі ознайомлення з природою в умовах масової загальноосвітньої школи, яка зреалізувала визначені нами педагогічні умови.

У **висновках** подано результати дослідження, основні з них такі.

У дисертації досліджено проблему розвитку мовлення дітей шестирічного віку із загальним недорозвиненням мовлення (III рівень) у процесі ознайомлення з природою, розроблено, теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено організаційно-дидактичну модель розвитку мовлення шестирічних учнів із загальним недорозвиненням мовлення і педагогічні умови її реалізації.

1. Науково-теоретичні підходи щодо визначення змісту понять «розвиток мовлення в процесі ознайомлення з природою», «мовленнєва компетентність» та їх узагальнення дають підстави визначити мовленнєву компетентність як володіння людиною відповідною мовленнєвою компетенцією. Мовленнєва компетентність – це суб'єктивне опанування об'єктивними мовленнєвими нормами (фонетичними, лексичними, граматичними, діалогологічними), що включає особисте ставлення до мовленнєвої діяльності та виявляється в мовленнєвій активності. Розвиток мовлення в процесі ознайомлення з природою в цьому контексті відбувається як поступове формування мовленнєвої компетентності та її складників (фонетичної, лексико-граматичної, діалогологічної та мовленнєвоактивної компетенцій).

2. Ефективність розвитку мовлення шестирічних учнів із загальним недорозвиненням мовлення (III рівень) у процесі ознайомлення з природою досягається завдяки таким педагогічним умовам, як-от: наповнення змісту корекційної роботи з розвитку мовлення дітей

шестирічного віку із загальним недорозвиненням мовлення природознавчими знаннями; створення в процесі ознайомлення дітей з природою мовленнєво-стимулюючого середовища; адаптування методики ознайомлення з природою до корекційних завдань розвитку мовлення шестирічних учнів із загальним недорозвиненням мовлення (III рівень) з урахуванням характеру типологічних і індивідуальних порушень.

3. Визначено критерії та показники мовленнєвої компетентності шестирічних учнів. До їх складу увійшли: фонетична компетенція з показниками: правильна вимова звуків, розвинений фонематичний слух, інтонаційна насиченість і виразність мовлення; лексична компетенція з показниками: достатній словниковий запас, розуміння семантики слів і вживання їх у правильному значенні; граматична компетенція з показниками: використання слів у правильній граматичній формі, правильні граматична і синтаксична будова мовлення; діалогічна компетенція з показниками: розуміння зверненого мовлення, уміння будувати діалог, брали активну участь у розмові; уміння переказувати текст, складати розповіді творчого характеру); мовленнєвоактивна компетенція з показниками: уміння підтримувати розмову, спілкуватися на різні теми, культура мовленнєвої поведінки, ініціативність спілкування, сприймання (розуміння) мовлення іншого.

4. Розроблено й теоретично обґрунтовано експериментальну організаційно-дидактичну модель реалізації педагогічних умов розвитку мовлення шестирічних учнів із загальним недорозвиненням мовлення (III рівень) у процесі ознайомлення з природою. Ця модель являє собою педагогічну систему, що складається з трьох етапів: організаційно-діагностичного, корекційно-діяльнісного та функціонально-мовленнєвого, що забезпечують цілісність змісту корекційної спрямованості педагогічної роботи з мовленнєвого розвитку учнів. Кожен етап роботи має свою власну мету та конкретні розвивальні мовленнєві завдання. Запропонована модель висвітлює організацію цілеспрямованої роботи з розвитку мовлення в процесі ознайомлення з природою на спеціально організованих уроках у групах продовженого дня.

5. Експериментально перевірено розроблену програму розвитку мовлення дітей шестирічного віку із загальним недорозвиненням мовлення в процесі ознайомлення з природою. Змістовий аспект програми передбачав формування правильної вимови звуків, розвиток фонематичного слуху, інтонаційної насиченості та виразності мовлення, збагачення словникового запасу, засвоєння вживання слів у правильній граматичній формі, правильній граматичній та синтаксичній будові мовлення; розвиток діалогічного та монологічного мовлення; активізацію

мовленнєвої діяльності на підставі ознайомлення з явищами та предметами довкілля.

6. Ефективність педагогічних умов розвитку мовлення шестирічних учнів із загальним недорозвиненням мовлення (III рівень) у процесі ознайомлення з природою переконливо доведена кількісним та якісним аналізом результатів формувального етапу експерименту. В експериментальній групі відбулися позитивні зміни щодо розподілу за рівнями сформованості мовленнєвої компетентності шестирічних учнів із загальним недорозвиненням мовлення (III рівень) як якісної характеристики їх мовленнєвого розвитку. Так, достатній рівень мовленнєвої компетентності виявлено в 25% учнів (18 осіб) ЕГ з загальним недорозвиненням мовлення (III рівень). Середній рівень показали 43,05% учнів (31 особа) ЕГ. Кількість дітей ЕГ з низьким рівнем мовленнєвої компетентності зменшилася до 31,95% (23 особи). У контрольній групі істотних позитивних змін не відбулося. Так, високого та достатнього рівнів мовленнєвої компетентності не виявлено, середній рівень продемонстрували 51% учнів (39 осіб), низький – 49% (37 осіб).

Отже результати дослідницько-експериментальної роботи підтвердили, що рівень мовленнєвої компетентності, як результату розвитку мовлення шестирічних учнів із загальним недорозвиненням мовлення (III рівень) в процесі ознайомлення з природою підвищився за реалізації визначених у дослідженні педагогічних умов і розробленої організаційно-дидактичної моделі.

Проведене дослідження не вичерпує всіх проблем розвитку мовлення шестирічних учнів із загальним недорозвиненням мовлення в умовах масової загальноосвітньої школи. Перспективу подальших досліджень убачаємо в урізноманітненні процесу розвитку мовлення учнів із загальним недорозвиненням мовлення з використанням інтерактивних та біоадаптивних методів навчання, у подальшій розробці й теоретичному обґрунтуванні цілісного науково-методичного комплексу розвитку мовлення дітей шестирічного віку із загальним недорозвиненням мовлення в процесі ознайомлення з природою, удосконаленні системи корекційно-розвивальних завдань, спрямованих на підвищення рівня мовленнєвої компетентності як якісної характеристики мовленнєвого розвитку в умовах масової загальноосвітньої школи.

Основний зміст дисертації представлено в таких публікаціях автора:

1. Гурьянова И. В. Специфика игрового диалога взрослого с ребенком-логопатом с целью преодоления боязни речевого общения / И. В. Гурьянова // Проблемы сучасної педагогічної освіти: зб. статей. –К. :

Пед.пресса, 2001. – Частина 2. – С. 54 – 62. – (Серія : Педагогіка і психологія).

2. Гурьянова И. В. Адаптация детей дошкольного и младшего школьного возраста в детских учреждениях, их эмоциональное развитие (Обзор программы) / И. В. Гур'янова // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського : зб. наук. праць, 2001. - № 9. – С. 57-62.

3. Андрусёва И. В. Интеграция коррекционной методики развития речи учащихся с общим недоразвитием речи III уровня в курс «Ознакомление с окружающей природой» / И. В. Андрусёва // Проблемы сучасної педагогічної освіти : зб. статей. – Ялта : РВНЗ КДГІ, 2005. – Вип. 7. – Частина 1. – С. 9–14. – (Серія : Педагогіка і психологія).

4. Андрусёва И. В. Устранение ОНР III уровня у 6-летних учащихся в условиях общеобразовательной школы / И. В. Андрусёва // Проблемы сучасної педагогічної освіти : зб. статей. – Ялта : РВВ РВНЗ КГУ, 2006. – Вип. 10. – Частина 1. – С. 30–35. – (Серія : Педагогіка і психологія).

5. Андрусёва И. В. Индивидуальный подход как один из основных принципов коррекционно-речевой работы с учащимися с общим недоразвитием речи III уровня / И. В. Андрусёва // Гуманізація навчально-виховного процесу : збірник наукових праць. – Вип. XLII / За заг. ред. проф. В. І. Скрипченка. – Слов'янськ : СДПУ, 2008. – С. 265 – 271.

6. Андрусёва И. В. Основные направления в развитии речи дошкольников с общим недоразвитием речи III уровня / И. В. Андрусёва // Тезисы VIII научно-теоретической конференции профессорско-преподавательского состава и студентов института (22 – 26 апреля 2002 года). – Симферополь : КГИПИ, 2002. – С. 74 – 76.

7. Андрусёва И. В. Психологические особенности речевого развития детей шестилетнего возраста / И. В. Андрусёва // Професіоналізм педагога (Проективна педагогіка: питання теорії та практики): матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції 21-23 вересня 2004 р. : зб.статей – Ялта : РВВ КДГІ. – Частина 2. – С.78-83.

8. Андрусёва И. В. Совершенствование коррекционно-развивающего образования средствами интегрированного обучения / И. В. Андрусёва // Реабилитация детей с особенностями психофизического развития: современность и перспективы: материалы I Крымской конференции. – Симферополь : Крымское учебно-педагогическое государственное издательство, 2005. – С. 9 – 13.

9. Андрусёва И. В. Современные тенденции начального школьного образования в Крыму / И. В. Андрусёва // Розвиток освіти в поліетнічних регіонах : матеріали міжнародної науково-практичної конференції

«Розвиток освіти в поліетнічних регіонах» 20-23 квітня 2005 р. – 36.статей. – Ялта : РВВ КГУ. – С. 48 – 51.

10. Андрусєва И. В. Психологические особенности речевого развития детей шестилетнего возраста / И. В. Андрусєва // Интеграція людей з обмеженими можливостями в освітній простір України : матеріали науково-прктичної конференції «Інтеграція людей з обмеженими можливостями в освітній простір України» 15 – 17 травня 2006 р. – 36. статей. – Ялта: РВВ КГУ, 2006. – С. 78 – 83.

11. Андрусєва И. В. поэтапное становление логопедии как науки / И. В. Андрусєва // Профессионализм педагога (в контексті Європейського вибору України) : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (20-22 вересня 2007 р.) – Ч.3. – Ялта : РВВ КГУ, 2007. – С. 48-50.

12. Андрусєва И. В. Коррекционно-педагогическая работа учителя начальных классов с учащимися, которые имеют речевые нарушения./ И. В. Андрусєва // Профессионализм педагога (в контексті Європейського вибору України) / : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (18 – 20 вересня 2008 р.) – Ялта : РВВ КГУ, 2008. – Ч.5. – С. 122 – 126.

13. Андрусєва И. В. Экскурсия в природу как метод развития речи шестилетних учащихся с общим недоразвитием речи / И. В. Андрусєва // Материалы IV международной научно-практической конференции [«Инновационные технологии в образовании»] (23–26 сентября 2008 г.) / М-во образ. и науки Украины, М-во образ. и науки Автономной респуб. Крым. – Симферополь, 2008 – С. 12 – 15.

АНОТАЦІЯ

Андрусєва І. В. Розвиток мовлення дітей 6-річного віку з загальним недорозвиненням мовлення в процесі ознайомлення з природою. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.03 – корекційна педагогіка. – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». – Одеса, 2010.

Дисертація присвячена дослідженню проблеми мовленнєвого розвитку шестирічних учнів із загальним недорозвиненням мовлення (III рівень) у процесі ознайомлення з природою. В роботі виокремлено педагогічні умови розвитку мовлення шестирічних учнів із загальним недорозвиненням мовлення (III рівень) у процесі ознайомлення з природою. На їх основі розроблено, теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено організаційно-дидактичну модель забезпечення розвитку мовлення 6-річних учнів із загальним

недорозвиненням мовлення (III рівень) у процесі ознайомлення з природою. Визначено рівні та показники мовленнєвої компетентності як якісної характеристики мовленнєвого розвитку 6-річних учнів з загальним недорозвиненням мовлення (III рівень), встановлено динаміку змін у рівнях сформованості мовленнєвої компетентності.

Ключові слова: загальне недорозвинення мовлення, розвиток мовлення у процесі ознайомлення з природою, педагогічні умови, мовленнєва компетентність, організаційно-дидактична модель розвитку мовлення.

АННОТАЦІЯ

Андрусєва І. В. Развитие речи детей 6-летнего возраста с общим недоразвитием речи в процессе ознакомления с природой. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.03 – коррекционная педагогика. – Государственное учреждение «Южно-Украинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского.» – Одесса, 2010.

Диссертация посвящена исследованию проблемы речевого развития шестилетних учащихся с общим недоразвитием речи (III уровень) в процессе ознакомления с природой с целью обеспечения формирования речевой компетентности как итоговой цели данного развития.

В первом разделе – «Теоретико-методологический аспект развития речи шестилетних учащихся с общим недоразвитием речи (III уровень) в процессе ознакомления с природой» – представлены результаты теоретического анализа специальной литературы (психологической, лингвистической, лингводидактической, психолингвистической, педагогической, нейропсихологической), современных подходов к обучению шестилетних учащихся с общим недоразвитием речи (III уровень) в специальных и массовых школьных учреждениях, которые позволили определить приоритетные направления речевого развития учащихся шестилетнего возраста с общим недоразвитием речи (III уровень), в частности формирование речевой компетентности в процессе ознакомления с природой. Обобщены научно-теоретические подходы относительно понятия «развитие речи в процессе ознакомления с природой», уточнена сущность понятий «компетентность» и «компетенция», на их основе раскрыто понятие «речевая компетентность». Установлено, что развитие речи учащихся с общим недоразвитием речи (III уровень) в процессе ознакомления с природой направлено на формирование речевой компетентности учащихся с общим недоразвитием речи и ее составляющих: фонетической, лексической, грамматической, диалогической и речеактивной компетенций.

Определены педагогические условия развития речи шестилетних учащихся с общим недоразвитием речи (III уровень): наполнение содержания коррекционной работы по развитию речи детей шестилетнего возраста с общим недоразвитием речи знаниями об окружающей природе; создание в процессе ознакомления детей с природой речестимулирующей среды; адаптация методики ознакомления с природой к коррекционным задачам развития речи шестилетних учащихся с общим недоразвитием речи (III уровень) с учетом характера типологических и индивидуальных нарушений. Данные педагогические условия реализованы в экспериментальной организационно-дидактической модели развития речи 6-летних учащихся с общим недоразвитием речи (III уровень) в процессе ознакомления с природой. Модель включает три последовательных этапа: организационно-диагностический, коррекционно-деятельностный и функционально-речевой. Каждый этап работы имеет свою цель, задачи, содержание, методы и приемы, которые подчинены общей цели и направлены на решение конкретных задач преодоления у детей общего речевого недоразвития. Целью организационно – диагностического этапа являлась диагностика развития речи, организация подготовительного этапа работы по развитию речи в процессе ознакомления с природой. На втором этапе (коррекционно-деятельностном) осуществлялось формирование речевых навыков. Содержанием данного этапа являлось формирование умений и навыков по разным компонентам речевой компетентности (фонетической, лексической, грамматической). На третьем (функционально-речевом) этапе осуществлялось развитие общих речевых навыков, совершенствование фонематического восприятия, звукопроизношения и дифференциация звуков, последующее развитие активного словаря, формирование грамматического строя речи, развитие связной речи. Главные задачи третьего этапа: подготовка учащихся к слушанию и восприятию высказываний; формирование четких высказываний, темпа, выразительности речи; развитие способности к коммуникативному акту высказывания; развитие способности понимать речь собеседника; перевод пассивного словаря в активный; перевод взаимосвязи говорения и слушания (восприятие речи) из пассивного состояния в активное; развитие и активизация связной речи.

Определены уровни и показатели речевой компетентности как качественной характеристики речевого развития 6-летних учащихся с общим недоразвитием речи (III уровень) на основе компетентностного подхода в образовании. Доказано, что развитие речи в речепознавательной деятельности при ознакомлении с окружающей природой, на основе компетентностного подхода, будет направлено на формирование речевой компетентности, повышение уровня ее составных компетенций

(фонетической, лексической, грамматической, диалонолической, речеактивной).

Ключевые слова: общее недоразвитие речи, развитие речи в процессе ознакомления с природой, педагогические условия, речевая компетентность, организационно-дидактическая модель развития речи.

ANNOTATION

Andrusyova I.V. Speech Development of six-year-old Children who Demonstrate General Speech Underdevelopment in the Process of Familiarizing with Nature. - Manuscript.

The thesis for a candidate degree in Pedagogical Science in speciality 13.00.03 – correctional education. – State institution «South-Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinskiy». Odessa, 2010.

The thesis deals with the investigation of the problem of speech development of the six-year-old children who demonstrate general speech underdevelopment (III level) in the process of familiarizing with nature. The work highlights the pedagogical conditions of speech development of the six-year-old children with general speech underdevelopment (III level) in the process of familiarizing with nature. On this basis, the organizing and didactic model of speech development of the six-year-old children with general speech underdevelopment (III level) in the process of familiarizing with nature has been created, theoretically grounded and experimentally tested. The levels and indicators of speech competence as a qualitative characteristic of speech development of the six-year-old children with general speech underdevelopment (III level) in the process of familiarizing with nature are determined. The dynamic changes in the levels of development of speech competence are defined.

Key words: general speech underdevelopment, speech development in the process of familiarizing with nature, pedagogical conditions, speech competence, organizing and didactic model of speech development.

Підписано до друку 29.05.2010. Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Гарнітура «Times New Roman» Друк цифровий. Ум. друк .арк. 0,9.
Наклад 100 прим. Зам. № 26
Видавець і виготовлювач ОДУВС
м. Одеса, вул. Успенська, 1
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3507 від 25.06.2009 р.
тел. 0487024884; 0949547884 email – ndrvv1@gmail.com